

ХОДЄЄВА Н. В.,
викладач кафедри
цивільного права і процесу
(Харківський національний
університет внутрішніх справ)

УДК 347.122

МЕЖІ ЗДІЙСНЕННЯ ПРАВА НА ІНФОРМАЦІЮ ПРО СТАН СВОГО ЗДОРОВ'Я

Статтю присвячено дослідженню проблемних питань стосовно особливостей визначення меж здійснення права на інформацію про стан свого здоров'я та особливостей їх встановлення. Також вагому увагу приділено визначенню індивідуальних та загальних меж здійснення права на інформацію про стан свого здоров'я.

Ключові слова: межа, межі права, інформація про стан свого здоров'я, межі здійснення особистих немайнових прав, зловживання правом, межі здійснення суб'єктивних прав, конфіденційна інформація, договір, акти цивільного законодавства, індивідуальні межі здійснення цивільних прав, загальні межі здійснення цивільних прав, повнолітня фізична особа, смерть фізичної особи.

Статья посвящена исследованию проблемных вопросов относительно особенностей определения границ осуществления права на информацию о состоянии своего здоровья и особенностей их установки. Также значительное внимание уделено определению индивидуальных и общих границ осуществления права на информацию о состоянии своего здоровья.

Ключевые слова: предел, пределы права, информация о состоянии своего здоровья, предел осуществления личных неимущественных прав, злоупотребления правом, пределы осуществления субъективных прав, конфиденциальная информация, договор, акты гражданского законодательства, индивидуальные пределы осуществления гражданских прав, общие пределы осуществления гражданских прав, совершеннолетнее физическое лицо, смерть физического лица.

The article studies the issues concerning features determining the limits of the right to information about their health status and characteristics of their installation. Also significant attention is given to the definition of individual and overall limits the right to information about their health.

Key words: limit of the right, information on the state of their health, limit of the exercise of personal non-property rights, abuse of law, limits of the exercise of subjective rights, confidential information, contract, civil law, individual limits of civil rights, general limits of the exercise of civil rights, death of an individual.

Вступ. В Україні нині триває становлення громадянського суспільства і правової держави, причому права людини в їх системному зв'язку з державою постають як найважливіші складові елементи цього процесу.

Питання про межі особистих немайнових прав є одним із найскладніших у юридичній науці. Його складність насамперед полягає в тому, що межі права, з якими стикається фізична особа у процесі здійснення свого особистого немайнового права, а в нашому випадку – права на інформацію про стан свого здоров'я, завжди обмежують свободу людини.

Мету, з якою необхідно вводити певні межі суб'єктивних прав, уперше було сформульовано у ст. 4 Французької Декларації прав людини і громадянина 1789 р., відповідно до якої «свобода полягає в можливості робити все, що не завдає шкоди іншому: таким чином, здійснення природних прав кожної людини обмежене лише тими межами, які забезпечують іншим членам суспільства користування тим самим правом. Межі ці можуть бути визначені тільки законом» [1].

У тлумачному словнику слово «межа» означає границю, рубіж, останній крайній ступень, ліміт, рамки, допустиму норму чого-небудь дозволеного тощо [2, с. 601]. Виходячи тільки зі значення слова «межа», можна дійти висновку, що межі здійснення права на інформацію про стан свого здоров'я – це рамки дозволеної поведінки фізичної особи у здійсненні права на інформацію про стан свого здоров'я.

Але визначаючи межі здійснення права на інформацію про стан свого здоров'я, ми не можемо спиратись лише на відомості, подані у словнику, а маємо проаналізувати й узагальнити, що саме під межами здійснення суб'єктивного цивільного права розуміють у юридичній літературі та чинному законодавстві України.

Слід зауважити, що в науковій літературі такі вчені, як М.М. Малєйна [3], Є.О. Мічурін [4], М.О. Стефанчук [5], О.О. Пунда [6], О.О. Кот [7], С.О. Сліпченко [8] акцентували свою увагу як на визначенні безпосередньо меж здійснення прав, так і на визначенні меж здійснення особистих немайнових та майнових прав, однак визначенню меж права на інформацію про стан свого здоров'я було приділено недостатньо уваги.

Постановка завдання. Метою статті є визначення меж здійснення права на інформацію про стан свого здоров'я.

Результати дослідження. В Україні статтею 13 Цивільного кодексу України (далі – ЦК України) встановлено загальні вимоги щодо здійснення прав фізичною особою: «Цивільні права особа здійснює в межах, наданих їй договором або актами цивільного законодавства. У здійсненні своїх прав особа зобов'язана утримуватися від дій, які могли б порушити права інших осіб, завдати шкоди довкіллю або культурній спадщині. Не допускаються дії особи, що вчиняються з наміром завдати шкоди іншій особі, а також зловживання правом в інших формах. У здійсненні цивільних прав особа повинна додержуватися моральних засад суспільства. Не допускається використання цивільних прав із метою неправомірного обмеження конкуренції, зловживання монополюючим становищем на ринку, а також недобросовісна конкуренція. У разі недодержання особою у здійсненні своїх прав вищезазначених вимог суд може зобов'язати її припинити зловживання своїми правами, а також застосувати інші наслідки, встановлені законом».

Більшість положень у юридичній літературі, які стосуються меж здійснення суб'єктивних цивільних прав, засновані саме на ст. 13 ЦК України.

Отже, законодавством України закріплено певні межі здійснення суб'єктивних прав, а це, зокрема, вказує на те, що особа не може вільно здійснювати свої права, а повинна діяти в законодавчо закріплених межах. А в разі порушення особою законодавчо визначених меж здійснення своїх суб'єктивних прав її поведінка тягнучиме за собою передбачені законом юридичні наслідки. Тобто дуже важливим у здійсненні своїх суб'єктивних прав є дотримання законодавчо встановлених меж, але ці межі мають бути чітко встановлені законодавством.

У доктрині цивільного права існує декілька підходів щодо розуміння меж здійснення цивільних прав. Так, М.М. Малєйна під межами здійснення права пропонує розуміти сукупність критеріїв, які чітко відмежовують обсяг дозволеної особі поведінки, що не регулюють детально різні варіанти здійснення цього права [3, с. 3]. Водночас Є.О. Мічурін зазначає, що межі здійснення цивільних прав визначають правомірну поведінку особи й міру захисту цивільних прав, оскільки дії особи в межах цивільних прав юридично захищені, а дії, вчинені поза межами права, юридичному захисту не підлягають [4, с. 20–21]. М.О. Стефанчук під поняттям «межі права» розуміє передбачені актами цивільного законодавства чи правомочинном способи, якими уповноважена особа може набути тих можливостей, що містяться в юридичному закріпленні цих прав [5, с. 50–51]. О.О. Пунда вказує на те, що межі правового

регулювання певного явища (відповідної межі здійснення права) визначаються змістом такого права, а зміст формують окремі структурні елементи [6, с. 40].

Але слід врахувати і слушну думку М.О. Стефанчука, який зазначив: «Встановлення меж здійснення суб'єктивного цивільного права не є обмеженням самих цих прав, а є лише закріпленням принципу про рівність усіх людей у своїх правах, а отже, всім має надаватись рівна можливість для здійснення своїх прав. Межі права не виключають окремих правомочностей, а лише стримують управомочену особу в здійсненні свого суб'єктивного права. Стримують у часі, місці, просторі та за деякими іншими ознаками» [5, с. 48].

Отже, усі фізичні особи у здійсненні права на інформацію про стан свого здоров'я рівні у своїх правах, їм надано однакову можливість для здійснення своїх прав, а межі права, зокрема, не виключають окремі їх правомочності, а лише стримують у здійсненні права на інформацію про стан свого здоров'я за певними ознаками.

Відповідно до ч. 2, 3, 5 ст. 13 ЦК України у здійсненні своїх прав особа зобов'язана: утримуватися від дій, які могли б порушити права інших осіб, завдати шкоди довкіллю або культурній спадщині; не допускаються дії особи, що вчиняються з наміром завдати шкоди іншій особі, а також зловживання правом в інших формах; не допускається використання цивільних прав із метою неправомірного обмеження конкуренції, зловживання монопольним становищем на ринку, а також недобросовісна конкуренція [9]. Отже, порушення вищезазначених заборон у здійсненні права на інформацію про стан свого здоров'я є цивільним правопорушенням також у тому разі, коли відсутня спеціальна норма, яка вказує на неправомірність певної дії, що мала місце у здійсненні цього права.

Тому межі здійснення суб'єктивних прав, які стосуються і права на інформацію про стан свого здоров'я, визначені у ст. 13 ЦК України. Згідно з її положеннями у здійсненні права на інформацію про стан свого здоров'я особа зобов'язана утримуватися від дій, які могли б порушити права інших осіб, не вчиняти дій щодо збирання, зберігання, обробки та поширення інформації про стан здоров'я з наміром завдати шкоди іншій особі, а також зловживати правом на інформацію про стан свого здоров'я в інших формах, дотримуватись моральних засад суспільства у здійсненні права на інформацію. Тобто межею здійснення суб'єктивного права є також заборона зловживання правом. Виходячи з вищевикладеного, зловживання правом на інформацію про стан свого здоров'я можна розглядати як цивільне правопорушення, яке полягає у вчиненні дій недозволеними законодавством способами щодо збирання, зберігання, обробки та поширення інформації про стан свого здоров'я.

Відповідно до ч. 2 ст. 21 Закону України «Про інформацію» конфіденційною є інформація про фізичну особу, а також інформація, доступ до якої обмежено фізичною або юридичною особою, крім суб'єктів владних повноважень. Конфіденційна інформація може поширюватися за бажанням (згодою) відповідної особи у визначеному нею порядку відповідно до передбачених нею умов, а також в інших випадках, визначених законом [10].

Межі здійснення права на інформацію про стан свого здоров'я насамперед забезпечуються запровадженням категорій інформації з обмеженим доступом, а саме конфіденційної інформації про стан свого здоров'я. На відміну від відкритої інформації, учасники цивільних правовідносин із приводу інформації про стан свого здоров'я не мають можливості вільно збирати (одержувати), використовувати, поширювати, зберігати конфіденційну інформацію про стан здоров'я фізичної особи – лише за її згоди, крім випадків, визначених законом, і лише в інтересах національної безпеки.

Межі здійснення суб'єктивних особистих немайнових прав фізичної особи на інформацію про стан свого здоров'я існують з моменту набуття нею відповідного суб'єктивного права до його припинення і є обов'язковою ознакою останнього, тому що безмежних прав не існує.

В Україні відповідно до загальних вимог, які встановлено ст. 13 ЦК України щодо здійснення прав фізичною особою, цивільні права особа здійснює в межах, наданих їй договором або актами цивільного законодавства (ст. 13 ЦК України).

Так, частиною 1 ст. 13 ЦК України встановлено, що межі здійснення суб'єктивних цивільних прав можуть установлюватись у договорі.

У здійсненні права на інформацію про стан свого здоров'я фізична особа, вступаючи у правовідносини з іншими суб'єктами права з метою закріплення домовленостей щодо встановлення, зміни або припинення цивільних прав та обов'язків, які виникають із певних «активних» дій у здійсненні права на інформацію про стан свого здоров'я, може укласти певні договори (наприклад, договір про платне надання медичних послуг, договір сурогатного материнства, договір добровільного медичного страхування, а із 2017 р. українці матимуть укладати договір про обов'язкове медичне страхування та договори з лікарями на отримання послуг первинної медицини та ін.).

Згідно із ч. 1 ст. 626 ЦК України договором є домовленість двох або більше сторін, спрямована на встановлення, зміну або припинення цивільних прав та обов'язків [11]. Тобто договір відображає права, обов'язки або міру юридичної відповідальності конкретних сторін (наприклад, відповідно до договору про платне надання медичних послуг певної фізичної особи (пацієнта) з лікувальним закладом, а відповідно до договору про сурогатне материнство генетичних батьків та сурогатної матері) та являє собою індивідуальний акт.

У зв'язку з відсутністю нині спеціального нормативно-правового акта, що детально регламентує всі аспекти відносин із надання платних медичних послуг та сурогатного материнства, в основі правового регулювання як платної медичної допомоги, так і сурогатного материнства лежить договір. Так, в основі правового регулювання платної медичної допомоги лежить договір платних медичних послуг (право на укладання договору про платне надання медичних послуг має тільки пацієнт (за винятком випадків, коли пацієнтами є малолітні або неповнолітні діти, особи, визнані недієздатними), оскільки діяльність посередника пов'язана з особливим благом фізичної особи – здоров'ям і правом особи на таємницю про стан свого здоров'я (ст. 286 ЦК України) [12]). А в основі правового регулювання таких допоміжних репродуктивних технологій, як сурогатне материнство, лежить договір сурогатного материнства (право на укладання договору про сурогатне материнство мають генетичні батьки – подружжя (або один із майбутніх батьків), в інтересах якого здійснюється сурогатне материнство, повинно (повинен) мати генетичний зв'язок із дитиною, та сурогатна матір, яка не повинна мати безпосереднього генетичного зв'язку з дитиною, але відповідно до чинного законодавства дозволяється виношування вагітності близькими родичами майбутніх батьків) [13].

Укладаючи договір про сурогатне материнство, з метою його подальшого виконання укладаються й інші договори про надання медичних послуг, а серед них переважно укладається договір про платне надання медичних послуг між генетичними батьками та лікувальним закладом і сурогатною матір'ю та лікувальним закладом (з метою отримання інформації про стан здоров'я як сурогатної матері, так і їх майбутньої дитини генетичні батьки в договорі про сурогатне материнство можуть передбачити таку умову, як надання їм сурогатною матір'ю вищезазначеної інформації після кожного обстеження та консультацій у вигляді медичних довідок, які міститимуть письмові роз'яснення. А сурогатна матір із метою виконання укладеного договору про сурогатне материнство у договорі про платне надання медичних послуг може передбачити також умову, відповідно до якої лікувальний заклад після кожного обстеження повинен буде надавати їй інформацію про стан свого здоров'я та здоров'я майбутньої дитини не лише у вигляді медичних довідок, які містять лише певні показники стану здоров'я, а й у вигляді письмових роз'яснень цих показників та у разі необхідності – можливих методів лікування.

Також медичний заклад (лікар) може в договорі зазначити, що проведення будь-якої діагностики здійснюється тільки після попередньої оплати послуг, пов'язаних із її проведенням. Тобто встановлюються індивідуальні межі здійснення права на інформацію про стан свого здоров'я).

Так, О.О. Кот у своїй праці стверджує, що залежно від юридичної конструкції існують індивідуальні межі здійснення цивільних прав, тобто межі, встановлені самими сторонами на рівні договору, а це найвищий рівень деталізації таких обмежень, та загальні межі – звичайні норми законодавства, які, як правило, є диспозитивними, а отже, діють лише за відсутності встановлення індивідуальних меж сторонами договору [7, с. 95].

Спираючись на це твердження, а також ч. 1 ст. 13 ЦК України, можемо зазначити таке: межі здійснення права на інформацію про стан свого здоров'я можуть установлюватись у договорі, але в цьому разі йтиметься про індивідуальні межі здійснення такого права. Загальні ж межі права на інформацію про стан свого здоров'я встановлені нормами чинного законодавства України.

Отже, межі щодо способів здійснення права на інформацію про стан свого здоров'я визначені тільки нормами законодавства у разі відсутності встановлених індивідуальних меж сторонами договору.

Згідно із законодавством України загальні межі здійснення права на інформацію про стан свого здоров'я визначено ст. 285 ЦК України та ст. 39 Основ законодавства України про охорону здоров'я.

Але наразі у зв'язку з наявністю колізій у законодавстві щодо здійснення права на інформацію про стан свого здоров'я (які попередньо розглянуто в цьому дисертаційному дослідженні), а саме відсутності узгодженого закріплення певного вікового цензу за особами, які мають право на інформацію про стан свого здоров'я, призводить до неможливості визначення чітких меж здійснення указанного особистого немайнового права.

Так, відповідно до ч. 1 ст. 285 ЦК України та ст. 39 Основ законодавства України про охорону здоров'я саме повнолітня фізична особа має право на достовірну і повну інформацію про стан свого здоров'я [12] та відповідно до ст. 34 ЦК України повну цивільну дієздатність має фізична особа, яка досягла вісімнадцяти років (повноліття) [9]. Також відповідно до ч. 2 ст. 285 ЦК України батьки (усиновлювачі), опікун, піклувальник мають право на інформацію про стан здоров'я дитини або підопічного [12].

Отже, отримати достовірну і повну інформацію про стан свого здоров'я, зокрема ознайомитися з відповідними медичними документами, що стосуються її здоров'я, фізична особа зможе самостійно тільки після досягнення певного віку, а саме 18 років, після набуття повної цивільної дієздатності.

Відповідно до наявних колізій, які призводять до проблеми у визначенні чітких меж здійснення права на інформацію про стан свого здоров'я, межі здійснення цього права нині встановлено такими актами цивільного законодавства:

– Законом України «Про протидію поширенню хвороб, зумовлених вірусом імунодефіциту людини (ВІЛ), та правовий і соціальний захист людей, які живуть із ВІЛ», відповідно до якого межею здійснення права на інформацію про стан свого здоров'я є досягнення особою 14-річного віку, а не вісімнадцятиріччя, як це встановлено за загальним правилом [14];

– Законом України «Про психіатричну допомогу», а саме ст. 26 «Інформація про стан психічного здоров'я особи та надання психіатричної допомоги». Відповідно до цього Закону межею здійснення права на інформацію про стан свого здоров'я є досягнення особою 15-річного віку, а не вісімнадцятиріччя, як за загальним правилом [15].

Як уже було зазначено вище, здійснення суб'єктивних особистих немайнових прав, зокрема права на інформацію про стан свого здоров'я, можливе до моменту його припинення.

Відповідно до ч. 4 ст. 285 ЦК України у разі смерті фізичної особи члени її сім'ї або інші фізичні особи, уповноважені ними, мають право бути присутніми під час дослідження причин її смерті та ознайомитись із висновками щодо причин смерті, а також право на оскарження цих висновків до суду.

Тобто моментом припинення права фізичної особи на інформацію про стан свого здоров'я (межею) є її смерть, однак після її смерті посттанативним правом на інформацію про стан здоров'я померлої фізичної особи, а саме правом бути присутніми під час дослідження причин її смерті та ознайомитись із висновками щодо причин смерті, а також правом на оскарження цих висновків до суду, наділяються члени її сім'ї або інші фізичні особи, уповноважені ними.

Так, німецькі правознавці обґрунтували певний підхід, яким можливо вирішити проблему визначення меж суб'єктивних прав. Вони пропонують застосовувати певну формулу під час встановлення меж суб'єктивних прав – «формулу адекватного балансу інтересів».

Цією формулою встановлено певні положення: в основі будь-якого суб'єктивного права лежить інтерес; у процесі задоволення своїх інтересів суб'єктами права між ними виникають конфлікти інтересів, які, зокрема, приводять до конкуренції суб'єктивних прав. Отже, з метою недопущення цієї конкуренції необхідно встановити межі суб'єктивних прав так, щоб досягти пропорційного балансу цих інтересів. І саме це дозволить кожному суб'єктові задовольнити свій інтерес, використовуючи при цьому правовий захист [16].

Висновки. Отже, з метою недопущення цієї конкуренції та у зв'язку з існуванням вищезазначених колізій у здійсненні права на інформацію про стан свого здоров'я межі суб'єктивних прав треба визначити так, щоб встановити адекватний (співвимірний, розумний, пропорційний) баланс інтересів. Це дозволить кожному суб'єктові задовольнити свій інтерес, користуючись правовим захистом. Однак із впевненістю можна стверджувати також, що в науці з кожним ступенем її розвитку допустима норма чого-небудь дозволеного буде зазнавати певних змін, адже межі істини, які втілені в кожному науковому положенні, відносні із причин постійного росту знання, що спричиняє їх то розширення, то звужування.

Таким чином, можемо зазначити, що під межами здійснення суб'єктивного цивільного права на інформацію про стан свого здоров'я слід розуміти встановлені законодавством, актами цивільного законодавства і договором рамки дозволеної поведінки фізичної особи щодо збирання, зберігання, обробки та поширення інформації про стан свого здоров'я, які визначаються змістом права на інформацію про стан свого здоров'я.

Список використаних джерел:

1. Загальна декларація прав людини : Міжнародний документ від 10 грудня 1948 р. // Офіційний вісник України. – 2008. – № 93. – С. 89. – Ст. 3103 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_015.
2. Новий тлумачний словник української мови : у 4 т. / укл. : В. Яременко, О. Сліпушко. – К., 1998. – Т. 2. – 1998. – 912 с.
3. Малеина М.Н. Личные неимущественные права граждан (понятие, осуществление, защита) : дисс. ... докт. юрид. наук : спец. 12.00.03 «Гражданское право и гражданский процесс; семейное право; международное частное право» / М.Н. Малеина. – М., 1997. – 431 с.
4. Мичурин Е.А. Осуществление и ограничения имущественных прав : [монография] / Е.А. Мичурин. – М. : Юрист, 2011. – 343 с.
5. Стефанчук М.О. Межі здійснення суб'єктивних цивільних прав / М.О. Стефанчук. – К. : КНТ, 2008. – 184 с.
6. Пунда О.О. Поняття та проблеми здійснення особистих немайнових прав, що забезпечують природне існування людини : [монографія] / О.О. Пунда. – Хмельницький ; К., 2005. – 436 с.
7. Кот О.О. Здійснення та захист суб'єктивних цивільних прав: проблеми теорії та судової практики : [монографія] / О.О. Кот. – К. : Алерта, 2017. – 494 с.
8. Сліпченко С.О. Особисті немайнові правовідносини щодо обороздатних об'єктів : [монографія] / С.О. Сліпченко. – Х. : Діса плюс, 2013. – 552 с.
9. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 р. № 435-IV (зі змін. і допов.) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/435-15>.
10. Про інформацію : Закон України від 2 жовтня 1992 р. № 2657-XII [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2657-12>.
11. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 р. № 435-IV (зі змін. і допов.) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/435-15/page10>.
12. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 р. № 435-IV (зі змін. і допов.) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/435-15/page6>.
13. Про затвердження порядку застосування допоміжних репродуктивних технологій : Наказ МОЗ України від 9 вересня 2013 р. № 787 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/z1697-13>.
14. Про протидію поширенню хвороб, зумовлених вірусом імунодефіциту людини (ВІЛ), та правовий і соціальний захист людей, які живуть із ВІЛ : Закон України від 12 груд-

